

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1694>

Volume 6 Issue 6, p. 893-904, June 2013

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ALANINDA İSLÂM
HUKUKUNUN TEMEL İLKELERİ-EMÂN AKDİ ÖRNEĞİ
ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME-***

BASIC PRINCIPLES OF ISLAMIC LAW IN INTERNATIONAL RELATIONS

-AN EVALUATION ON AMAN CONTRACT-

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Kastamonu Üniversitesi, İslam Hukuku

Abstract

The aman is pledge of security by virtue of which the harbî (dar al-harb citizen) would be entitled to protection while he is in the dar al-Islam by Muslim authority. The aman may be either given by the imam, or by individual believers. The first type may be called "the official aman" and the other "the unofficial aman". The official aman is given by the imam or one of his representatives either to the entire population of a territory or a city, or to a few individual harbîs. The unofficial aman may be given to the harbî upon request by any adult believer, free or slave, a man or a woman. There are precedents of non-Muslim foreigners visiting Madinah in the Prophet's lifetime and doing business with the Prophet himself. Therefore, there is no disagreement among scholars on the permissibility of granting an aman. The musta'men is expected to respect the religious beliefs and practices of the Muslims. The aman terminated either when its period expired or when the musta'men left the dar al-Islam. The aman may be regarded as a qualifying principle which permits

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

Muslims and non-Muslims to travel in the country of the other. Thus the aman served as a passport which a foreigner obtained during his sojourn in a Muslim territory. According to the results of this study, Islamic law determined the principles to be followed in international relations. These are to be fair, do not exceed the limit of retaliation, to be faithful to the agreements and not to do injustice.

Key Words: Aman, Musta'men, Dar al-Islam, International Relations

Öz

Emân, harbî (dârü'l-harb vatandaşı) olanlara, dârü'l-islâm içinde iken Müslüman otorite tarafından koruma hakkı veren bir güvenlik taahhüdüdür. Emân ya devlet başkanı tarafından ya da mü'min şahıslar tarafından verilir. Birincisine “resmi emân”, diğer emâna ise “gayri resmi emân” denir. Resmi emân, ya devlet başkanı ya da temsilcilerinden birisi tarafından bir ülkenin tüm fertlerine, bir şehre ya da birkaç harbî konumunda olan şahsa verilir. Gayri resmi emân ise, talep üzerine hür ya da köle, kadın veya erkek her yetişkin mümin tarafından verilebilir. Hz. Peygamber zamanında, Medine'yi ziyaret eden ve onunla iş yapan müslüman olmayan yabancılara emân verildiğini gösteren birçok örnek bulunmaktadır. Bu nedenle, emân verilebilmesi hakkında fıkıh bilginleri arasında herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Kendisine emân verilen kişiye müste'men denir ve onun Müslümanların dinî inanç, ibadet ve uygulamalarına saygılı olması beklenir. Emân akdi, belirlenen sürenin dolmasıyla ya da müste'menin kendi isteği ile dârü'l-islâm'ı terk etmesiyle sona ermektedir. Emân uygulamaları, Müslümanların ve gayr-i müslimlerin birbirlerinin ülkelerinde seyahat etmelerine imkân veren bir ilke olarak kabul edilebilir. Buna göre emân akdi, dârü'l-harb hükümünde olan bir ülkenin vatandaşının İslâm ülkesinde konukluğu süresince kullandığı bir pasaport işlevi görmektedir. Bu çalışmadan çıkan sonuca göre İslam hukuku, uluslararası ilişkilerde uyulması gereken başlıca ilkeleri belirlemiştir. Bu ilkeler; adaletli olmak, misillemede sınırı aşmamak, anlaşmalara sadık olmak ve haksızlık yapmamaktır.

Anahtar Kelimeler: Emân, Müste'men, Dârü'l-islâm, Uluslararası ilişkiler

GİRİŞ

Devleti meydana getiren unsurlar; hâkimiyet, ülke (vatan) ve millettir. Ülke, bir devletin faaliyet alanını ifade eder. Bir bölge, orada idare ve hâkimiyeti elinde bulundurmaları sebebiyle, o ülke halkına nispet edilir. İslâm hukukunun klasik kaynaklarında “dâr” kelimesi ile ifade edilen ülke kavramı, hâkimiyet faktörü göz önünde bulundurularak ikiye ayrılmış, bunun sonunda “dârü'l-harb-dârü'l-islâm” tasnifi ortaya çıkmıştır.¹ Buna göre, Müslümanların elinde bulunan, hâkim oldukları

¹ Dârü'l-harb ve dârü'l-islâm kavramları için bkz. Özel, Ahmet, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, İklim Yayınları, İstanbul 1991, s. 109-202.

ve güvenlik içinde yaşadıkları yerler dârü'l-islâm, Müslümanların emin olmadıkları ve İslâm ahkâmının yürürlükte olmadığı yerler dârü'l-harb kabul edilmiştir.²

Dârü'l-islâm'da yaşayanları; müslümanlar, zimmîler ve müste'menler olmak üzere üç ayrı grupta ele alabiliriz. Müslümanlar ve zimmîler devletin vatandaşı kabul edilir. Sahip oldukları haklar ve sorumlu oldukları yükümlülükler müste'menlerden farklıdır. Müste'men kelimesi sözlükte "Emân verilen, güvenliğe kavuşan" anlamlarına gelmektedir.³ Terim olarak ise "Geçici olarak İslâm ülkesine girmesine izin verilen ve bulunduğu süre içinde güvenliği teminat altına alınan gayrimüslimlerdir."⁴ Müste'menler, kendilerine verilen izin ve emân ile belli bir süre ülkede bulunurlar. Bunların vatandaşlık statüsü bulunmamaktadır.⁵

EMÂN AKDİ ve MÜSTE'MENLER

Emânın bir veya birkaç kişi için verilmesine özel emân denir.⁶ Hz. Peygamber (s.a.)'in "Müslümanların zimmeti bir bütündür. Onu rütbesi en aşağıda olan da taşır"⁷ hadisine istinaden fakihlerin büyük bir kısmı, her Müslümanın özel emân verebileceğini, kamu menfaatine zarar vermedikçe bu emânların geçerli olacağını kabul etmişlerdir.⁸

Emânın bir millete veya bir bölge halkı gibi sayıca büyük gruplara verilmesine ise genel emân denir.⁹ Hanefî mezhebi bu şekilde genel emân verme yetkisini kamu otoritesinin yanında fertlere de tanımaktadır. İslâm hukukçularının ekseriyetine göre ise bu yetki sadece kamu otoritesine aittir.¹⁰ Hz. Peygamber, düşmanlar tarafından talep edilmeden de genel emân vermiştir. Nitekim O, Mekke'nin fethi esnasında Kâbe

² Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekir b. Mes'ud, *Bedâ'î'u's-sanâi'*, Mısır 1910, VII, 130 vd.

³ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddin, *Lisânü'l-arab*, Beyrut, t.y., XIII, 21.

⁴ Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut 1989, X, 69; Gamravî, Muhammed ez-Zühri, *es-Sirâcü'l-vehhâc alâ metni'l-Minhâc*, Beyrut 1995, s. 405; Khadduri, Majid, *War and Peace in The Law of Islam*, The Johns Hopkins University, Baltimore 1955, s. 163.

⁵ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâi'*, VII, 326; Hamidullah, Muhammed, *İslâm'da Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1963, s. 164.

⁶ Afîfî, Muhammed es-Sadık, *el-İslâm ve'l-alâkatü'd-düveliyeye*, Daru'r-Râidi'l-Arabî, Beyrut 1986, s. 319; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Nesil Yayınları, İstanbul 1991, III, 244.

⁷ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi* (haz. N. Yeniçel, H. Kayapınar), Şâmil Yayınevi, İstanbul 1987, Cihad, 373 (2751); İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbni Mâce Tercümesi ve Şerhi* (trc. H. Hatipoğlu), Kahraman Yayınları, İstanbul 1992, Diyet, 31 (2683).

⁸ Merginânî, Burhanuddin Ali b. Ebû Bekir, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, İstanbul 1991, II, 140; Mâverdi, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*, Beyrut 1994, s. 108.

⁹ Zeydan, Abdülkerim, *Ahkâmü'z-zimmiyyîn ve'l-müste'minîn*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1982, s. 51.

¹⁰ *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, II, 198; Zuhaylî, Vehbe, "Emân", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 80.

avlusuna girenlerin veya Ebû Süfyan'ın evine sığınanların yahut kapılarını kapatacak olanların emniyette olacaklarını herkese ilan etmiştir.¹¹

Bir devletle anlaşma yapılmışsa, o devletin fertleri yeni bir emân akdi yapmadan İslâm ülkesine girebilirler.¹² Müste'menler dârü'l-islâm'da belirli bir süre yaşama hakkına sahiptir.¹³ Bu hakkın süresini tayin eden bir nas yoktur. Kamu menfaati göz önüne alınarak bir süre tayin edilir. Müste'menin çocukları ve eşi de emân kapsamına girerler ve kendilerine tanınan haktan istifade ederler.¹⁴ Emân belirli bir süre için söz konusu olur.¹⁵ Sürenin sonunda müste'meni güvende olacağı bölgeye hiçbir zarara uğratmadan ulaştırmak gerekir.

Müste'men statüsünde olanlar, devlet tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde eğitim-öğretim, sağlık, ulaşım gibi kamu hizmetlerinden istifade hakkına sahiptir. Müste'menin kendi dinine göre yasak olan davranışları İslâm ülkesinde yapmasına izin verilmez. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), Hıristiyanlıkta da faiz haram olduğu için Necranlıların faiz alıp vermesini yasaklamıştır.¹⁶

Müste'menler için, devlet tarafından dış ticaret vergisi belirlenmişse bunu ödemekle yükümlüdürler. Bu verginin oranı ilk dönemlerde onda bir olarak uygulanmıştır.¹⁷

Dünyadaki devlet teşkilatlanmasındaki idarî, siyasî ve askerî alanda gelişmelere paralel olarak ülkeye giriş işlemlerinin resmi prosedüre bağlanmasında İslâm hukuku açısından bir sakınca yoktur. Günümüzde İslâm ülkesine girme amacıyla istenen emânın yerini devlet kontrolündeki pasaport, vize ve ikamet izni gibi uygulamalar almıştır.¹⁸ Bu konuda tek yetkili kamu otoritesidir.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA EMÂN AKDİNİN TAHLİLİ

Uluslararası ilişkileri emân akdi çerçevesinde değerlendirdiğimizde; adaletli olmak, anlaşmalara sadakat göstermek, haksız saldırılarda bulunmamak, misillime hakkını belirli sınırlar çerçevesinde kullanmak, dinin tebliğini vazife bilmek ve genel

¹¹ İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik, *Siret*, (trc. Arif Erkan), Huzur Yayınevi, İstanbul 1995, s. 320.

¹² Zeydan, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn ve'l-müste'minîn*, s. 51.

¹³ Müste'menlerin hakları ve sorumlulukları için Bkz. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Ahkâmu ehlî'-zimme*, II, 874; Yeter, Hasan Serhat, *İslâm Hukukunda Müste'men Hukuku*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002, s. 79-126.

¹⁴ Zeydan, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn ve'l-müste'minîn*, s. 54; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, III, 244-245.

¹⁵ Müste'men süre dolmasına rağmen kalmaya devam etmek isterse ancak cizye ödeyip zimmî statüsünde kalmaya devam edebilir. Bkz. Ebû Yûsuf, Yâkup b. İbrâhim, *el-Harâc*, Dârü'l-Mâ'rife, Beyrut t.y., s. 189; Merginânî, *el-Hidâye*, II, 154.

¹⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, III, 294.

¹⁷ Zeydan, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn ve'l-müste'minîn*, s. 176.

¹⁸ Zuhaylî, "Emân", *DİA*, XI, 80-81.

teâmül ile uygulamalardan İslâm'ın hedeflerine aykırı olmayanlardan istifade etmek temel ilke ve değerler olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁹

İslâm Devleti Sınırları İçinde Ayırım Yapmadan Herkes İçin Adalet

Kur'ân-ı Kerim'de Müslümanların hem kendi aralarında, hem de diğer insanlarla ilişkilerinde mutlak surette adaletli davranmaları, mahkemelerde adaletli hüküm vermeleri ve toplumda her açıdan adaleti sağlamaları emredilmekte ve adaletsizliğe yol açacak her türlü muamele ve davranış yasaklanmaktadır. Karşı tarafta duyulan kin ve öfkenin adaletten sapmaya sebep olmaması vurgulanmaktadır.²⁰

Yeryüzünde büyük adaleti tesis etmek, her sahada adaletten bütün beşeriyeti faydalandırmak, İslâm'ın mensuplarına yüklediği bir mükellefiyettir.²¹ İslâm hukukunda adaletten yararlanma temel hak ve bu hak sadece Müslümanlar için değil tüm insanlar için çiğnenemez bir hak. Emân akdi ile İslâm yurdunda bulunan müste'menler, İslâm'ın öngördüğü bu adalet anlayışından yararlanacak, karşılaşacağı her türlü zulüm ve haksızlıklarda İslâm devletinin himayesi altında bulunacaktır. Müste'menin gerek sosyal, kültürel ve ticarî faaliyetlerde gerekse de hukukî meselelerde bir anlaşmazlıkla karşılaşması durumunda İslâm devletinin görevi adalet ve hakkaniyete göre hüküm vermektir.

İnanç Birlikteliğinin Devletlerarası Münasebetlere Etkisi

İnsanları farklı açılardan gruplandırmak mümkündür. Irk, bölge, dil, inanç gibi unsurlardan hareketle tarih boyunca insanlar taksime tâbi tutulmuşlar ve buna göre muamele görmüşlerdir. İslâm devletinin insanlara bakışında hâkim olan unsur, dinî inançlarıdır. Ülke vatandaşlığı sınıflandırılmasında öncelikli olarak fertlerin inançları göz önünde tutulmaktadır.²² Hz. Peygamber'in devrinde İslâm ülkesinin insan unsurunu bir araya getiren belki de en önemli unsur dindir. Müslüman olma İslâm ülkesinde bulunan kişiler için ülke vatandaşı olma hakkı doğuran bir unsurdur.²³ Bu sebeple müslüman ile gayr-i müslim ayırımı, insanların İslâm devletindeki hukukî statülerinin tespitinde ana kriter olmuştur.²⁴

Emân akdinin İslâm devleti ile dârül'-harp vatandaşı arasında vuku bulduğunu esas alarak diyebiliriz ki, bir Müslüman ferdin aralarında inanç birliği bulunan diğer devletlere girebilmek için emân akdine ihtiyaç duymaması gerekir. Bir Müslüman

¹⁹İslâm hukukunda uluslararası ilişkilerle ilgili temel prensipler için bkz. Özdemir, Ahmet, *İslâm Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeninin Sağlanması*, Tecdid Yayınları, İstanbul 2007, s. 21-32.

²⁰Hucurât sûresi, 49/9; Mümtehine sûresi, 60/8; Nisâ sûresi, 4/58; Mâide sûresi, 5/8.

²¹Kutup, Seyyid, *Cihan Sulhu ve İslâm*, İstanbul t.y., s. 162.

²²Medkur, M. Sellam, *Meâlimu'd-devleti'l-islâmiyye*, Kuveyt 1983, s. 97; Ramazan, Said, *Islamic Law Its Scope and Equity*, London, 1961, s. 106.

²³Bostancı, Ahmet, Hz. Peygamber'in Gayri Müslimlerle İlişkileri, Rağbet Yayınları, İstanbul 2001, s. 93-94.

²⁴Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, III, 229.

hangi İslâm devletinin tebaası olursa olsun diğer İslâm devletinin de vatandaşı sayılmalı hak ve vazifelerde her Müslümanın diğerine eşitliği kabul edilmelidir.²⁵ Teorik bu gerçeklik, İslâm devletleri arasında yapılacak karşılıklı anlaşmalarda pratik olarak da uygulamaya geçirilmelidir.

Anlaşmalara Sadakat Göstermek

Verdiği sözü yerine getirmek insanlar arası ilişkilerde olduğu kadar, devletlerarası münasebetlerde de önemlidir. Erdemli davranışların başında gelen sözünde durmak ve ahde vefa, ayet ve hadislerde sık sık zikredilmiş, inananların buna titizlikle riayet etmesi istenmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de sözünde durmanın mü'minlerin vasıflarından birisi olduğu,²⁶ fâsıkların ise yaptıkları anlaşmalara sadık kalmayacakları bildirilmiştir.²⁷ Hz. Peygamber (s.a.), verdiği sözde durmamanın münafıklık alameti olduğunu,²⁸ mü'minin ihanet içeren davranışlarda bulunmaması gerektiğini bildirmiştir.²⁹ İsrâ sûresi 34. ayetinde ahde vefa emredilmiş ve bunun gerekçesi olarak söz vermenin insana sorumluluk yüklediği belirtilmiştir. İnsanlar birbirlerine, devletler de diğer devletlere karşı ahde vefasızlık yaptığında Allah katında bu hareketlerinden sorumlu olacak ve cezayı hak edecektir. İslâm devletinde ahde vefanın uluslararası ilişkilerde göz önünde tutulması gereken bir ilke olmasının nedeni budur.

İslâm devletinin müste'mene emân vermesi durumunda, bir anlaşma yapılmış olmakta ve buna bağlı kalmak tarafların yükümlülüğü olmaktadır. Müste'men, emân akdine bağlı kaldığı sürece - hatta kendi ülkesi ile savaş yapıyor olsa bile- mal, can güvenliğine ve ülke içinde seyahat özgürlüğüne sahiptir.³⁰ Verilen sürenin sonuna kadar anlaşmaya sadakat gerekir. Ancak müste'men casusluk gibi Müslümanlara zarar verici davranışlarda bulunursa dokunulmazlığını kaybeder.³¹

Müste'menin kendi devleti, onun ülkesine dönmesini talep etse bile, süre sonuna kadar İslâm devletinde kalma hakkı devam eder.³² Çünkü aksine davranmak İslâm devleti ile emân isteyen kişi arasındaki anlaşmanın ihlali manasına gelir.

Müste'menin, emân süresinin bitiminde veya kendi isteği ile süre bitmeden önce ülkeyi güvenli bir şekilde terk etme hakkı vardır. Bu konuda gerekli önlemleri almak anlaşmalara sadakat ilkesi gereği İslâm devletinin sorumluluğu kapsamındadır.

²⁵ Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, s. 146-147.

²⁶ Mü'minûn sûresi, 23/8.

²⁷ Bkz. Bakara sûresi, 2/27, 100.

²⁸ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1987, İman, 12 (21).

²⁹ Ebû Dâvûd, Cihad, 157 (2769); Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizî* (trc. Osman Mollamehmetoğlu), Yunus Emre Yayınevi, İstanbul t.y., Siyer, 26 (1629).

³⁰ Hamidullah, *İslâm'a Giriş*, s. 186; Zeydan, *Ahkâmü'z-zimmiyyîn ve'l-müste'minîn*, s. 121.

³¹ Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, s. 165.

³² Fidan, Yusuf, *İslâm'da Yabancılar ve Azınlıklar Hukuku*, Ensar Yayıncılık, Konya 2005, s. 293.

Haksız Saldırılarda Bulunmamak

İslâm, haksızlığa, haddi aşmaya, zulme asla izin vermez.³³ Dünyada yaptırım gücü olan uluslararası örgütlerin olmadığı dönemlerde de İslâm devleti, otoritesini sınırsız olarak kullanmamış, kendisini sınırlandırmıştır. Zalimlerin zulümlerine engel olunmaması durumunda herkesi kuşatan bir bela ile karşılaşılacağına haber verilmesi³⁴ haksız saldırıda bulunmayı ve haksızlıklar karşısında sessiz kalmayı yasaklamaktadır.

Emân akdi ile İslâm ülkesinde bulunanlar her türlü haksız saldırıdan emin olmalıdır. Müste'menin dokunulmazlık hakkı ihlal edilip, herhangi bir saldırıya uğraması durumunda zararı tazmin edilir. Çünkü gayr-i müslimlerin kanları emân ile mütekavvim olur.³⁵ Emân verilmiş bir müşrikin Müslümanlar tarafından öldürülmesi üzerine Hz. Peygamber ailesine diyet ödenmesini emretmiştir.³⁶

Hanefî mezhebine göre emân akdi bağlayıcı değildir. Emân verme konusunda fertlere tanınan geniş yetki emânın bağlayıcı kabul edilmemesi ile dengelenmiştir. Maslahatın gerektirmesi durumunda bozulabilir.³⁷ Bu ilk bakışta uluslararası ilişkilere zarar verici nitelikte gözükmeyle birlikte gerçekte böyle bir sakınca doğmayacaktır. Çünkü emânın iptalinin muteber olması için önceden haber verilmesi ve müste'menlerin emin olacakları yerlere ulaştırılmaları gerekir. Aksi bir hareket hıyanet sayılır ki bu caiz değildir.³⁸ Diğer mezheplere göre emân akdi bağlayıcıdır. Müste'men zarar verici iş yapmadıkça bozulmaz.³⁹

Misilleme Hakkının Sınırları

İslâm, Müslümanlara misillemede bulunma hakkını tanımış, ancak her hususta olduğu gibi bu durumda da sınırı aşmayı, zulme yönelmeyi yasaklamıştır.⁴⁰ Kin ve intikam duygusu ile hareket edip mislini aşan bir karşılık vermek haksız fiiller kapsamına gireceği için yasak kapsamına girmektedir.⁴¹ Bir uygulama, uluslararası ilişkilerdeki genel teâmüle ve ahlâk anlayışına aykırı kabul edilmemekle birlikte İslâm'ın öğretilerine aykırı ise Müslümanlar o davranışları yapmaktan sakınmakla yükümlüdür. Mesela iki ülke arasında savaş başlaması durumunda düşman ülkelerin

³³ Bkz. Nahl sûresi, 16/90.

³⁴ Ebû Dâvûd, Melâhim, 17 (4338); Tirmizî, Fiten, 8 (2257); İbn Mâce, Fiten, 20 (4009).

³⁵ Serahsî, *Şerhu's-Siyerü'l-kebîr*, I, 77; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, VII, 101; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIII, 31; Şârânî, Abdülvehhab, *el-Mizânü'l-kübrâ* (trc. A. Faruk Meyan), İstanbul 1980, s. 639.

³⁶ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah, *el-Musannef fi'l-ehâdisi ve'l-âsâr*, VI, 514, (33427), Riyad 1409.

³⁷ İbnü'l-Hümmam, *Şerhu Fethu'l-kadîr*, V, 212.

³⁸ Turnagil, A. Reşid, *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*, Sebil Yayınları, İstanbul 1993, s. 69-70.

³⁹ Zuhaylî, "Emân", *DİA*, XI, 80.

⁴⁰ Bkz. Bakara sûresi, 2/191-194.

⁴¹ Mâide sûresi, 5/8.

uyruğunda bulunan kimselerin mallarına el konulması meşrû görülse bile Müslümanlar verdikleri emâna ihanet edip benzer bir uygulama yapamazlar.⁴²

İslâm devleti ihanete ve tedlise başvuramaz.⁴³ İhanete sadakatle karşılık vermek, ihanete ihanetle karşılık vermekten daha hayırlıdır.⁴⁴ Emân ile İslâm devletinin topraklarına girip ihanet içeren davranışlarda bulunan kişiye karşı ihanetle mukabelede bulunmak meşrû kabul edilmemiştir.⁴⁵ Böyle bir durumda ceza hukuku çerçevesinde işlem yapmak gerekmektedir.

İslâm'ın Tebliğinin Devletin Görevlerinden Olması

Kur'ân-ı Kerim emân akdinin hükümlerine işaret etmektedir. "Eğer müşriklerden biri, senden emân dilerse ona emân ver. Tâki Allah'ın kelamını dinlesin. Sonra onu, emin olduğu yere kadar ulaştır. Çünkü bunlar gerçeği bilmez bir kavimdir."⁴⁶ Buna göre; emânın meşrû olmasının hikmeti inanmayanların İslâm'ı yakından tanımalarına imkân sağlamaktır. İslâm'ı öğrenmek amacıyla emân istenirse bunun kabul edilmesi gerekir.

İslâm ülkesine devamlı kalmamak üzere gelenleri, geliş amaçlarına göre İslâm'ı öğrenmek için gelenler, elçiler, tüccarlar ve ziyaret amacıyla gelenler olmak üzere dörde ayırmak mümkündür. İslâm devletinin başkanı, Müslümanları yakından tanımak, İslâm hakkında bilgi sahibi olmak için gelen gayr-i müslimlere emân vermekle yükümlüdür. Diğer sebeplerle gelenlere emân verme konusunda yetki kamu otoritesine aittir. Fayda zarar muhasebesi çerçevesinde gerekli düzenlemeler yapılır.⁴⁷

İslâm'ın tebliğinde emân akdinin önemli bir işlevi olmuştur. İslâm devletinin topraklarında serbestçe dolaşma imkânı bulan gayr-i müslim tüccarlar, bilmedikleri ya da yanlış tanıdıkları Müslümanları yakından tanıma ve İslâm'ı doğru kaynaklardan öğrenebilme fırsatı yakalamışlardır.⁴⁸

İslâm devletler hukukunda, düşmanların İslâm'ı tanıma arzusuyla emân istemeleri durumunda savaşın sona erdirilmesinin Müslümanlar için bir yükümlülük kabul edilmesi de,⁴⁹ İslâm'ın uluslararası ilişkilerde gözettiği öncelikli hedefin dinin tanıtılması ve tüm insanlığa tebliğ edilmesi olduğunu gösterir.

İslâm devletinin, dini insanlara tebliğ görevinin yanında dini değerleri koruma yükümlülüğü de vardır. İslâm ülkesine giren müste'men, İslâm'ın kutsal değerlerine saygılı olmak zorundadır. Allah'a, Hz. Muhammed'e (s.a.) ve Kur'ân-ı Kerim'e karşı hakaret sayılacak davranışlardan kaçınmak müste'menin görevidir.⁵⁰ Bu ilkenin ihlali durumunda devlet gereken tedbirleri almakla yükümlüdür.

⁴² Ebû Zehre, Muhammed, *Son Barış Çağrısı* (trc. Cemal Aydın), İstanbul 1998, s. 120.

⁴³ Hindî, İhsan, *el-İslâm ve'l-kanunü'd- düvelî*, Dimaşk 1994, s. 65.

⁴⁴ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, s. 107.

⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIII, 152.

⁴⁶ Tevbe sûresi, 9/6.

⁴⁷ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1988, VIII, 49.

⁴⁸ Yeter, *İslâm Hukukunda Müste'men Hukuku*, s.129.

⁴⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, VII, 102.

⁵⁰ Zeydan, *Ahkâmü'z-zimmiyyîn ve'l-müste'minîn*, s. 208; Khadduri, *War and Peace in The Law of Islam*, s. 166.

İslâm'ın Uluslararası Mevcut Örf-Âdet ve Uygulamalara Yaklaşımı

Emân uygulamaları İslâm öncesi Arap toplumunda mevcuttur.⁵¹ İslâm, doğduğu ortamda var olan âdet ve uygulamaların bir kısmını aynen korumuş, bir kısmını ıslah ederek devam ettirmiş, bir kısmını da kaldırmıştır. Emân uygulamaları, ıslah edilerek varlığı devam ettirilen hükümlerendir. Hz. Peygamber dönemindeki emân uygulamalarında o dönemin örf-adetlerinin etkisi vardır.

Müste'men statüsü kazanmanın yollarından birisi de örf-âdete dayalı emân hakkıdır. Haber veya mektup taşıyan elçilerin dokunulmazlık hakkı bu tür emâna örnektir. Hz. Peygamber'in (s.a.), Müseyleme'nin elçilerini öldürtmemesi, İslâm'dan önce de uygulanan elçilere zarar verilmez ilkesini benimsediğini gösterir.⁵² Elçiler, müste'men statüsünden yararlanarak görevlerini yerine getirirler. Elçi beğenilmeyen bir mesaj getirse bile kendisine zarar verilmez. Elçiler ibadet etme hürriyetine, ikamet ve geri dönüş güvenliğine sahiptir.⁵³

Örf-âdete dayalı bir diğer emân çeşidi ise tüccarlara verilen emândır. Ticaret yapma amacıyla ülkeye giriş yapanlara izin verilmesi öteden beri uygulanan bir durum olmuş, İslâm'da bu uygulamayı tasvip etmiştir. Yabancı tüccarın güvende olması Müslümanların menfaatinidir. Elçi ve tüccara emân verilmesinde mütekalibiyet esası da göz önünde tutulur ve buna göre gerekli hukukî düzenlemeler yapılır.

DEĞERLENDİRME

İslâm devletinde inanç birlikteliği esas olmakla birlikte diğer inanç sahipleri de zimmet akdi ile vatandaşlık statüsüne, emân talebi ile de ülkede yaşama hakkına sahip olmaktadır. Bu durum, İslâm hâkimiyeti altında gayr-i müslimlere hayat hakkı tanındığını göstermektedir.

İslâm dini cihanşümul olması sebebiyle farklı milletlere ve bölgelere ulaşmayı mensuplarına bir görev olarak yüklemektedir. Hak din İslâm'ın diğer inanç sahiplerine tanıtılması için her türlü imkân kullanılmalıdır. Ayet-i kerime'de, İslâm'ı öğrenmek için emân talep edene bu hakkın verilmesi devlet başkanının görevlerinden kabul edilmesi, emân akdinin en önemli fonksiyonunun dinin tanıtılması ve zihinlerdeki yanlış algıların düzeltilmesi olduğunu gösterir.

İslâm'ın kabul edilmesiyle veya emân istenmesi durumunda savaşın bitirilmesinin bir zorunluluk olması da, İslâm hukukunda devletlerarası ilişkilerde esas gayenin İslâm'ın tebliği olduğunu gösterir.

⁵¹ Cahiliye dönemindeki emân uygulamaları için bkz. Kaya, Büşra Sıdika, *İslâm Öncesi Arap Toplumunda Emân Uygulamaları*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Mayıs 2007.

⁵² Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-evtâr*, Beyrut 1996, VIII, 364.

⁵³ Hamidullah, *İslâm'a Giriş* (trc. Cemal Aydın), s. 186.

Emân uygulamalarının gösterdiği bir diğer sonuç, İslâm hukuku devlet yapılanması olarak kapalı bir toplum yapısını değil, dünyadaki tüm fertlerle ve devletlerle teması olan, farklı toplumlarla irtibatını sürekli devam ettiren açık bir devlet yapılanmasını öngörmektedir.

İslâm hukukunun uluslararası ilişkilerdeki hedeflerini emân akdi çerçevesinde ele aldığımız bu çalışma göstermektedir ki, her hak sahibine hakkını verip adaleti tesis etmek, yapılan anlaşmalara ihanet etmeyip sonuna kadar sadakat göstermek, haksız saldırılarda bulunmamak, misillime hakkını belirli sınırlar çerçevesinde kullanmak, İslâm'ın tebliğini bir vazife olarak kabul etmek, devletler arasında örf haline gelmiş uygulamalardan İslâm'ın hedeflerine aykırı olmayanlara meşruiyet tanımak İslâm devletlerinin uluslararası ilişkilerde gözetmesi gereken temel ilke ve değerlerdendir.

KAYNAKÇA

- AFÎFÎ, Muhammed es-Sadık, *el-İslâm ve'l-alâkatü'd-düveliyye*, Daru'r-Râidi'l-Arabî, Beyrut 1986.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256), *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1987.
- BOSTANCI, Ahmet, *H. Peygamber'in Gayri Müslimlerle İlişkileri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2001.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275), *Sünen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi* (haz. N. Yeniçel, H. Kayapınar), Şâmil Yayınevi, İstanbul 1987.
- EBÛ YUSUF, Yâkup b. İbrâhim (v.182), *el-Harâc*, Dârü'l-Mâ'rife, Beyrut t.y.
- EBÛ ZEHRE, Muhammed, *Son Barış Çağrısı* (trc. C. Aydın), Şûle Yayınları, İstanbul 1998.
- BURHANPURLU Nizam v.dğr., *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1980.
- FİDAN, Yusuf, *İslâm'da Yabancılar ve Azınlıklar Hukuku*, Ensar Yayıncılık, Konya 2005.
- GAMRAVÎ, Muhammed ez-Zühri, *es-Sirâcü'l-vehhâc alâ metni'l-Minhâc*, Beyrut 1995.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm'da Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1963.
- _____, *İslâm'a Giriş* (trc. Cemal Aydın), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- HEYET, *Treatment of Non-Muslims in Islam*, The Royal Academy for Islamic Civilization Research, Amman 1992.
- HİNDÎ, İhsan, *el-İslâm ve'l-kanunü'd-düvelî*, Daru Tallas, Dimaşk 1994.
- İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed (v.235), *el-Musannef fi'l-ehâdisi ve'l-âsâr*, Mektebeti'r-Rüşd, Riyad 1409.

- İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdülmelik (v. 218), *Siret* (trc. Arif Erkan), Huzur Yayınevi, İstanbul 1995.
- İBN KAYYİM el-CEVZİYYE, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Ebû Bekir (v. 751), *Ahkâmu ehlî'z-zimme*, Ramada li'n-Neşr, Dammam 1997.
- İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Muğni*, Hecr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, Kahire 1992.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v. 273/886), *Sünen-i İbni Mâce Tercümesi ve Şerhi* (trc. Haydar Hatipoğlu), Kahraman Yayınları, İstanbul 1992.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed, *Lisânü'l-arab*, Beyrut t.y.
- İBNÜ'L-HÜMÂM, Kemalüddin Muhammed b. Abdulvâhid (v. 861/1457), *Şerhu Fethu'l-kadîr*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut, t.y.
- KHADDURÎ, Majid, *War and Peace in The Law of Islam*, The Johns Hopkins University Baltimore 1955.
- KARAMAN, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Nesil Yayınları, İstanbul 1991.
- KÂSÂNÎ, Alâüddin Ebû Bekir b. Mes'ud (v. 587), *Bedâ'i'u's-sanâi'*, Mısır 1910.
- KAYA, Büşra Sıdika, *İslâm Öncesi Arap Toplumunda Emân Uygulamaları*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Mayıs 2007.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (v.671), *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Dârü'-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (v. 450), *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*, Beyrut 1994.
- MERGİNÂNÎ, Burhanuddin Ali b. Ebû Bekir (v. 593), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, Edâ Neşriyat, İstanbul 1991.
- ÖZDEMİR, Ahmet, *İslâm Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeninin Sağlanması*, Tecdid Yayınları, İstanbul 2007.
- ÖZEL, Ahmet, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, İklim Yayınları, İstanbul 1991.
- RAMAZAN, Said, *Islamic Law Its Scope and Equity*, Macmillian Limited, London, 1961.
- SERAHSÎ, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed, (v. 483), *el-Mebsût*, Beyrut 1989.
- _____, *Şerhu Siyeri'l-kebir* (thk. Selahaddin el-Müneccid, Abdülaziz Ahmed), *Câmiatü'd-Düveli'l-Arabiyye*, Kahire 1971.
- KUTUP, Seyyid, *Cihan Sulhu ve İslâm* (trc. B. Sadak), Çağaloğlu Yayınları, İstanbul t.y.

ŞÂRÂNÎ, Abdülvehhab (v. 973), *el-Mizânu'l-kübrâ* (trc. A. Faruk Meyan), Berekât Yayınevi, İstanbul 1980.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-evtâr*, Beyrut 1996.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (v. 279/892), *Sünen-i Tirmizî* (trc. Osman Mollamehmetoğlu), Yunus Emre Yayınevi, İstanbul t.y.

TURNAGİL, A. Reşid, *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*, Sebil Yayınları, İstanbul 1993.

YETER, Hasan Serhat, *İslâm Hukukunda Müste'men Hukuku*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

ZEYDAN, Abdülkerim, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn ve'l-müste'minîn*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1982.

ZUHAYLÎ, Vehbe, "Emân", *DİA*, XI, 79-81, İstanbul 1995.